

POETOLOGIA. HERMENEUTICA UNEI NOI DISCIPLINE

Delia Badea

Cuvinte – cheie: poetologie, discurs liric, spațialitate, poem, modernitate

Eminent semiotician și poetician, Paul Miclău este autorul unor lucrări de referință în domeniu. Volume precum: *Le signe linguistique*, *Semiotica lingvistică*, *Signes poétiques* sau *Le Poème moderne* reprezintă contribuții fundamentale ale autorului în sfera lingvisticii și a cercetării semiologice. Paul Miclău este totodată primul cercetător care a oferit interpretării discursului poetic modern autoritatea unei analize profunde și avizate, așezată sub semnele unei noi discipline: poetologia. („la poétologie”). Demersul, inițiat odată cu volumul *Le Poème moderne*, pornește de la distincția poezie (rezultatul creației poetice) / poem (discurs în acțiune), urmărind și ilustrând prin analize concrete, pe text, evoluția poeziei către statutul de poem. O evoluție care își stabilește ca punct de plecare poezia romanticilor, încadrând modernitatea lirică între granițele romantismului, pe de o parte, și ale postmodernismului, de cealaltă parte, cu precizarea că, atât caracteristici romantice cât și postmoderne pot fi adesea identificate în interiorul modernității: „*Nous allons donc aborder le poème dans la modernité, placée entre les échos romantiques et les suites postmodernes, avec des références, chaque fois que cela s'impose, à l'avant et à l'après. La sagesse de la chose et de l'histoire littéraire nous dit que les limites d'intervalle de la modernité ne sont pas étanches*” (MICLĂU 2001, p. 10). Și, cum orice disciplină reclamă propria-i terminologie, autorul propune conceptul de *poematicitate* (*la poématicité*), acreditând ideea existenței unei esențe comune, identificabilă în structurile oricărui poem.

Spațialitatea ca notă emblematică a liricii moderne, dar și raporturile acesteia cu eul poetic reprezintă nucleul în jurul căruia autorul își construiește întregul demers

hermeneutic, într-o semiotică a cărei opoziție fundamentală este aceea dintre închis și deschis. Ignorând cu bună știință timpul evenimential și anunțând, astfel, ceea ce autorul numește o „revoluție spațială”, poemul modern se definește, înainte de toate, drept „un poème de l'espace”, în opoziție cu poemul romantic, anterior, și cu cel postmodern, ulterior, definite prin excelență prin temporalitate. Fără a exclude, așa cum am fi tentați a crede, timpul ca atare, Paul Miclău vorbește despre o spațialitate proprie modernității, implicând o absență voită a narativității, a evenimentialității ca atribut fundamental al timpului. „Din simbol al diverselor realități – notează, într-un studiu consacrat autorului, Elena Prus - spațiul devine simbol al propriei persoane, transformând astfel geografia simbolică în una identitară. Obiectul acestei geografii identitare este spațiul trăit și personalizat, realitatea empirică, diferită de cea obiectivă. Astfel, spațiul devine semn al identității/alterității [...]. Identitatea devine o narațiune multiformă și multiculturală care susține istoria, locurile de memorie” (PRUS 2010, p. 117). Principala deosebire dintre modernitatea lirică și celelalte paradigme se va transcrie, așadar, printr-o formulă de genul: timp poetic vs timp narativ. Pornind de la această formulă, analizele pe text vin să pună în evidență diferitele moduri de percepție / trăire ale spațiului poetic conceput de fiecare dată ca univers referențial; un spațiu închis, adesea rarefiat, dar întotdeauna încărcat de semnificații, saturat de sens. Totul se schimbă, așadar, în modernitate, sau mai precis, odată cu Baudelaire, „poet al cetății și al spațiului închis”, al încăperii: „*Tout se passe comme si l'homme cherchait des repères plus stables, dans le cadre desquels il puisse dire un "message" qui se fait de plus en plus complexe*” (MICLĂU 2001, p. 34).

Demersul este dublat de un altul, menit a identifica relațiile complexe ce se stabilesc între acest spațiu și eul poetic („*Je*”). Un eu - subiect devenit marcă a modernității, opus subiectivității grandilocvente a romanticilor. Dar acest subiect modern nu este doar un simplu punct de reper. Paul Miclău atrage atenția asupra subiectului capabil, atât să declanșeze acea expansiune spațială, cât și să își dezvăluie propriul spațiu interior, mișcându-se, așadar, cu lejeritate în ambele sensuri. Discursul poetic modern ni se

dezvăluie astfel a fi permanent susceptibil de interpretare, de decodificare, condiții în care „poetizarea logosului” (PRUS 2010, p.114) devine misiunea primordială a poetului. Este astfel pusă în lumină o nouă dimensiune, proprie modernității: spațiul matricial al semnificațiilor poetice. Pornind de la deja demonstrata bogăție semantică a poemului modern și apelând la principiile poeziei matematice, autorul propune un model matricial de cuantificare a densității semantice (indicele de densitate semantică), urmărind totodată dispunerea spațială a semnificațiilor în cadrul unui poem. Unitățile de sens astfel identificate sunt dispuse în spațiul poemului, ca reproducere fidelă a dispoziției lor mentale. Acești doi parametri ar constitui, în concepția semioticianului, baza formală a unei matrici matematice (*les matrices sémantiques*).

Respectând cu strictețe axa verticalității spațiale, poemul modern își dezvăluie întreaga-i arhitectură semantică cu elementele sale caracteristice: *non – coerența (la non - cohérence)*: o contiguitate având în prim - plan efectul de surpriză poetică, împinsă, odată cu epoca decadenței, spre o incoerență anarhică, supusă unicei legi a hazardului. Conceptul marchează un pas decisiv către spontaneitatea discursului poetic, într-o extraordinar de relevantă prezentare a evoluției sale, pornind de la „revoluția spațială”, trecând prin etapa fragmentării și a nuanțelor impresionisto – simboliste pentru a atinge apogeul odată cu non-coerența dadaistă. *Frumusețea convulsivă (la convulsion)* vine să definească discursul liric al suprarealiștilor, temperamente artistice, fanteziste, pentru care poezia reprezintă, înainte de toate, o sinteză între vis și realitate. *Expansiunea (l`expansion)* aduce în prim - plan ideea prezentului trăit într-un spațiu închis dar fără limite declarate („ *une clôture ouverte*”), permițând o expansiune nelimitată a spațiului. Dialectica poetică a expansiunii spațiale devine, astfel, componentă esențială a poetologiei. În fine, *interiorizarea*, mișcare opusă expansiunii (opозиția centrifug / centripet), mizează pe dezvăluirea spațiului interior: asemenea experiențelor existențiale acumulate, interioritatea poetică se dovedește, la rândul-i, nelimitată, infinită. Expansiunea și interiorizarea ni se dezvăluie, astfel, drept laturi opuse dar, paradoxal, conjugate prin spațialitatea poemului modern. Se conturează astfel o

dialectică poetică a expansiunii spațiale, mergând până la ceea ce autorul numește o „spatializare a timpului” („cette spatialisation du temps”), componentă esențială în cercetarea poetologică a modernității.

În acest context, odată cu mutarea baudelaireană a eu-lui liric în subtext, obiectul (*l'objet*) devine marele absent al începutului modernității, pentru ca, începând cu Apollinaire și continuând apoi cu suprarealiștii să asistăm la reapariția obiectului în spațiul poetic. Relația obiect – om este pusă în evidență pe baza opoziției participare – non participare, iar invocarea obiectelor menite a popula spațiul poetic marchează, distinct, îndepărtarea de sfera modernității și, implicit, o primă caracteristică a postmodernismului. Tot acum, ocupându-se de corespondențele dintre poezie și muzică (*La mise en musique*), autorul tinde spre formula, originală, a muzicii „după o idee de...” („sur une idée de...”), dezvăluind o modernitate lirică prin excelență epistemică, în opoziție cu postmodernitatea ontologică.

Poetologia modernității își impune, astfel, postulatul său fundamental, mizând pe prioritatea spațiului în fața timpului. Dacă, la romantici, temporalizarea spațiului se realizează prin dimensiunea sa evenimentțială, în cazul modernității, asistăm la o veritabilă „revoluție spațială”, tradusă prin această spațializare a timpului.

Din punct de vedere structural, lucrarea respectă o arhitectură a cărei ordine și geometrie sunt demne de un spirit latin. Fiecare dintre cele 17 capitole presupune două planuri distincte: într-o primă etapă, demersul hermeneutic este unul strict teoretic, pentru ca, în partea a doua, autorul să propună studii poetologice concrete, prin care teoria se vede de fiecare dată confirmată, prin aplicații pe text.

La rândul lor, textele (selectate din literaturile franceză și română) respectă scenariul impus de cronologia modernității, începând cu Baudelaire, traversând cele trei faze ale modernității lirice — simbolismul, cubismul și suprarealismul —, pentru a anticipa, odată cu poezia lui Henri Michaux, epoca postmodernismului. Excelent prilej de a-i reciti pe Rimbaud, Verlaine, Apollinaire, Mallarmé sau Paul Éluard, alături de Mihai Eminescu,

Lucian Blaga, Ion Barbu și Nichita Stănescu, cel căruia îi revine și rolul ultimului mare modern al literaturii noastre.

Apărut într-o epocă de supralicitare a valorilor postmodernismului, grăbită parcă a întoarce spatele unei modernități deja depășite, demersul lui Paul Miclău, publicat în limba în care autorul a ales „să trăiască”, se dovedește, fără doar și poate, un proiect îndrăzneț. Exclus ani de-a rândul din sfera poeziei, studiul poeziei beneficiază, în fine, de autoritatea unei științe autonome. Metoda se dovedește pe cât de viabilă, pe atât de complexă, îmbinând, în mod fericit, o serie de discipline: pragmatica, semiotica, retorica, hermeneutica textuală, poetica matematică, lingvistica și psihanaliza, sunt puse în slujba primului studiu de poetologie consacrat modernității lirice.

Să mai semnalăm și aspectul grafic deosebit al lucrării, cu o reproducere, pe coperta I, a celebrei pânze a lui Monet *Impresie, răsărit de soare*, în contextul în care autorul consacră un întreg capitol relației impresionismului artistic cu poezia modernă.

Cât privește concluzia unui atare demers, autorul o așază sub semnul atât de necesarului îndemn la relectură: „*relisons le poème pour tenter de vivre dans le plaisir... du discours*” .

Referințe

MICLĂU 2001= Paul Miclău, *Le Poème moderne*, București, Editura Universității București

PRUS 2010 = Elena Prus, *Memoria și inovarea sonetului la Paul Miclău*, în „Intertext”, 2010, nr. 1-2, p. 113 - 120

LA POÉTOLOGIE. L'HERMÉNÉUTIQUE D'UNE NOUVELLE SCIENCE

(Résumé)

Mots clés: poétologie, discours lyrique, spatialité, poème, modernité

Personnalité remarquable dans les domaines de la sémiotique et de l'herméneutique littéraire, Paul Miclău est le fondateur d'une nouvelle discipline: la poétologie.

Notre analyse sur le volume *Le Poème moderne* se propose de mettre en évidence les principales caractéristiques de la poétologie conçue comme méthode d'étude sur la modernité lyrique. En prenant comme point de départ le concept de la spatialité vu comme élément emblématique, l'auteur esquisse l'impressionnante architecture sémantique du poème moderne, dans une approche portant sur les littératures française et roumaine. On y résulte une véritable dialectique poétique de l'expansion spatiale, en arrivant à celle spatialisée du temps, composante essentielle pour la recherche poétologique de la modernité.